

Subject Area
History

Year: 2022

Vol: 8

Issue: 96

PP: 862-864

Arrival

07 December 2021

Published

24 March 2022

Article ID Number

3714

Article Serial Number

01

Doi Number

<http://dx.doi.org/10.26449/sssj.3714>

49/sssj.3714

How to Cite This Article

Yapıcı, H. (2022).

“Kafkasya’nın Tarihi Coğrafyası Ve Stratejik Önemi” International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:8, Issue:96; pp:862-864

Social Sciences Studies

Journal is licensed under a

Creative Commons

Attribution-NonCommercial

4.0 International License.

Kafkasya’nın Tarihi Coğrafyası Ve Stratejik Önemi¹

Historical Geography And Strategic Importance Of The Caucasia

Hakkı YAPICI¹ ¹ Doç.Dr.; Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Gümüşhane, Türkiye**ÖZET**

Kafkasya bölgesi, jeopolitik ve jeostratejik yönlerden geçmişten günümüze kadar dünyanın en dikkat celp eden coğrafyalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilhassa bölge, doğu-batı, güney-kuzey yönlerden dünyanın en önemli kara parçaları olan Asya-Avrupa-Afrika kıtalarını transit ticaret yollarıyla birleştirerek ana kavşak görevi üstlendiği gibi, kadim zamanlardan bu yana çeşitli halkların birbiriyle ilişki kurduğu bir yer olmuştur. Kafkasya, topraklarında hayat süren milletlerin demografik yapısına göre de dünyanın en gözde bölgelerinden biri olarak kabul edilebilir. Kafkasya bölgesinde yaşayan milletler arasında sayı itibarıyla en fazla olanı Türklendir. Günümüzde bölgede Azerbaycanlılar, Çerkezler, Abazalar, Kabartaylar, Karaçaylılar, Gürcüler, Balkarlar, Kumuklar, Nogaylar Germenler, Nemçeliler vs halklar varlıklarını sürdürmektedirler. Bu çalışmamızda Kafkasya’nın tarihçesi, coğrafi özellikleri, jeopolitik konumu ve stratejik özellikleri, etnik yapısı ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kafkasya, jeopolitik, stratejik, konum.**ABSTRACT**

The Caucasus region is one of the most remarkable geographies of the world from the past to the present in terms of geopolitical and geostrategic aspects. In particular, the region has served as the main crossroads by connecting the Asia-Europe-Africa continents, which are the most important land parts of the world, from east-west, south-north directions, and has been a place where various peoples have interacted with each other since ancient times. The Caucasus can be considered as one of the most popular regions of the world according to the demographic structure of the nations living on its lands. Turks are the most numerous among the nations living in the Caucasus region. Today, Azerbaijanis, Circassians, Abazas, Kabartas, Karachays, Georgians, Balkars, Kumuks, Nogaiss, Germans, Nemchelis etc. peoples continue their existence in the region. In this study, the history of the Caucasus, its geographical features, geopolitical location and strategic features, ethnic structure will be discussed.

Key Words: Caucasus, geopolitics, strategic, location**1. KAFKASYA’NIN TARİHÇESİ VE COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ**

Asya ve Avrupa kıtaları arasında bir sınır görevi ifa etmesinden dolayı önemli coğrafi konuma sahip olan Kafkasya, tarihi bakımdan köklü bir geçmişe sahiptir. “*Kafkas/ Kafkasya*” adı, ilk defa Eski Yunan müelliflerinden Aiskhylos’un M.Ö.490’da yazdığı bilinen “Zincire Vurulmuş Zevk ve Eğlence” adlı romanında “Kavkasos Dağı” olarak geçmektedir. Eski-Yunanlılardan sonra Romalılar da Karadeniz ile Hazar Denizi arasında bulunan ve Türk-İslam eserlerinde “Alburuz Dağı” denilen sıradağlar için “Kavkasus” (Caucasus) adını kullanmaktadırlar.²

Genellikle dağlık bir bölge olan Kafkaslar, oldukça engebeli bir coğrafyaya sahip olmakla birlikte, şiddetli karasal iklimin hüküm sürdüğü bir bölgedir.³ Azak Denizi’ndeki Taman Yarımadası’ndan, Hazar Denizi kıyısındaki Apsheron Yarımadası’na kadar uzanan, doğal bir kale ve istihkâm özelliği bulunan Kafkas Ana Sıradağları, Himalaya sisteminin batı kanadı olarak, Ermenistan ve İran dağlarını içine alan Orta Doğu Dağ Bölgesinin tabii sınırını oluşturur.⁴ Kafkas Dağları, bölgenin ortasından geçerek, kuzeybatıdan güneydoğuya doğru bir yay gibi uzanarak, bölgeyi kuzey ve güney olarak ikiye bölmektedir.⁵ Kafkas Dağları’nın kuzeyindeki kısmına Kuzey Kafkasya ve güneyindeki kısmına da Maverâ-yı Kafkas (Kafkas ötesi/Güney Kafkasya) adı verilmektedir.⁶ Kafkas Dağları güneydoğu yönünde Hazar Denizinden, kuzeybatı istikametinde Karadeniz sahiline (Bakü’den Anapa’ya) kadar 1200 km mesafeyi kat etmektedir. Bu aşılması zor dağların en yüksek kısmı Elbruz ve Kazbek Tepeleri’dir.⁷

¹ Bu çalışma yazarın, “1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi’nde Kafkas Cephesi” adlı doktora tezinden türetilmiştir.² Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlıların Kafkas Elleri’ni Fethi (1451–1590)*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1976, s. 15.³ Davut Dursun, “Kafkasya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, XXIV,157.⁴ W.E.D. Allen ve Paul Muratoff, *Kafkas Harekâtı, 1828–1921 Türk-Kafkas Sınırındaki Harplerin Tarihi*, s. 3.⁵ Şemseddin Sami, *Kamusü’l-Âlâm*, Cilt: V, Mihran Matbaası, İstanbul 1314, s. 3545.⁶ İsmail Berkok, *Tarihte Kafkasya*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1958, s. 3–4.⁷ Binbaşı Nazmi, *Kafkasya ve Asya’yı Vusta ve Türkistan Vilâyetleri Buhara ve Hive Hanlıkları Coğrafi, Siyasî, Tarihi, İstatistikî*, Askerî Matbaa, İstanbul 1334, s. 3.

Bu dağlık ve engebeli arazide ulaşım Daryal ve Derbend geçitleri ile sağlanmakla birlikte, oldukça zorludur. Kura ve Rıyon ise bölgenin önemli nehirleri arasında yer almaktadır.⁸

2. BÖLGENİN JEOPOLİTİK KONUMU VE STRATEJİK ÖZELLİKLERİ

Kafkas coğrafyasının tabii özellikleri dikkatle incelendiğinde, beşerî coğrafyanın fiziki coğrafya ile paralellik sergilediği anlaşılmaktadır. Bölgenin bu coğrafi özelliği savunma için çok önemli bir avantaj da sağlamaktadır.⁹ Kafkasyanın bir sınır bölgesi olması, dolayısıyla tarihin ilk dönemlerinden itibaren pek çok milletin (Alanlar, Hunlar, İskitler, Roma, Arap, Hazarlar, Moğollar, Altın Ordu vd.) bu toprakları yurt edinme çabaları, burada farklı inanç ve kültürlerin bir arada yaşamasına zemin hazırlamaktadır. Kafkasya, kuzey-güney, doğu-batı yollarının birleştiği bir nokta olarak, Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarını da birbirine bağlaması ile fevkalade önemli bir jeopolitik ve jeostratejik konum arz etmektedir. Kafkasya'nın kıtalar arası coğrafi konumu, bölgenin özellikle bu topraklar arasındaki siyasi, iktisadi ve kültürel münasebetlerin geçiş yeri olmasına imkân sağlamıştır.¹⁰

Kafkasya'nın Asya ve Avrupa kıtaları arasında transit ticaret yollarının birleştiği bir konumda bulunması, elbette bu coğrafyanın stratejik önemini bir kat daha artırmaktadır. Zengin ticari kapasiteye sahip olan bu bölge, asırlarca birçok milletin ilgi odağı olmuş, bölgeye sahip olmak için büyük mücadeleler gerçekleştirilmiştir. Kafkas Dağlarının yeraltı kaynakları bakımından zengin kömür, demir, kurşun, çinko, bakır, manganez gibi yeraltı madenlerine sahip olduğu bilinmektedir. Ayrıca bölgenin zengin petrol rezervlerini barındırması, doğalgaz ve petrol gibi önemli enerji kaynaklarına sahip Orta Asya'ya yakınlığı, bu coğrafyanın stratejik değerini günümüzde de muazzam bir şekilde devam ettirmesine imkân sağlamıştır.¹¹

3. BÖLGENİN ETNİK YAPISI

Coğrafi bakımdan oldukça değişik özelliklerin bir arada bulunduğu Kafkasya, birçok etnik grubun bir arada yaşadığı kozmopolit bir bölgedir. Bu geniş coğrafyada birbirinden farklı değişik milletler bir arada yaşamaktadırlar. Çerkezler (Abazalar, Aphazlar, Ubiplar, Arguweyler, Nethaçlar, Çebinler, Kabartaylar vb.) Nohçiler (Çeçenler, İnguşlar), Andellalar (Avarlar), Laklar (Gazi-Kumuklar), Gürcüler, Çakurlar, Agullar, Lezgiler, Germanler, Nemçeliler gibi Kafkas toplulukları bulunmaktadır. Bu kavimlerin yanı sıra Türkler ve diğer Kafkas toplulukları da bölgede varlıklarını devam ettirmektedirler.¹²

Kafkasya'nın asıl yerlileri ise daha çok dağlık kesimde yaşamaktadırlar.¹³ Kafkasya'nın yalçın tepelerinde yüksek yaylalarda, nehir vadilerinde, çöllerde, deniz kenarında tutmuş olan insanların hepsi kendisine göre idame-i hayat çaresini bulmuştur. Bu sebeple Kafkasya'da birbirlerinin lisanını hiç bilmeyen 40-50 muhtelif kabileler de bulunmaktadır.¹⁴

4. SONUÇ

Kabilecilik geleneğinin oldukça yaygın olduğu bu bölgede, her kabile topluluğu kendine özgü sosyal, ekonomik, kültürel aktiviteler geliştirmiştir. Kendi aralarında siyasi birlik oluşturamayan Kafkas halkı, genellikle kendi milliyetleri dışındaki güçler tarafından idare olunmuşlardır. Kafkasya aynı zamanda değişik dinlerin yaşandığı bir bölge olmasıyla da önem arz etmektedir. Bölgede Müslüman, Hristiyan ve Yahudilik ile bunların gene alt mezhepsel grupları olan Sünni, Şii, Katolik, Ortodoks, Yezidilik gibi dinî inançlar bir arada varlığını devam ettirmektedirler. Dolayısıyla Kafkasya'nın sosyal yapısı da aynı şekilde renklilik ve çeşitlilik göstermektedir. Tarih boyunca Kafkasya'ya yönelen istilâ, göç ve savaşlar, burada hiçbir zaman güçlü bir siyasi devlet yapısının oluşmasına imkân tanımadığı gibi din, dil, ırk ve kültür yönünden de bir birliklilik gerçekleştirilmemiştir.¹⁵

Kafkasya'nın tarihî coğrafyası ve stratejik önemi değerlendirilirken Osmanlı, İran ve Rusya gibi bölge devletlerinin buraya hâkim olabilmek için verdikleri siyasi ve askeri mücadeleler dikkate değerdir. Kafkasya toprakları üzerinde

⁸ Sergei Anisimov, *Kafkas Kılavuzu*, (terc: Binbaşı Sadık), Askerî Matbaa, İstanbul 1926, s. 2.

⁹ Jan. K. Lagutt, *Kafkas Mücadelesi*, (terc: Fazıl Güneş), İstanbul 1945, s. 19.

¹⁰ Mustafa Budak, *1853-1856 Kırım Savaşı'nda Kafkas Cephesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1993, s. 6; *Askerî Coğrafya Kafkaslar Ötesinin Batı Kısmının Harp sahnesi*, (Rusça'dan tercüme), Genelkurmay Askerî Matbaa, İstanbul 1947.

¹¹ Suat İlhan, *Kafkasya'nın Gelişen Jeopolitiği*, Ankara 1999, s. 53.

¹² Bedri Habiçoğlu, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, Nart Yayınları, İstanbul 1993, s. 26-45.

¹³ Yücel Özkaya, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Öncesi ve Sırasında Kafkaslar'ın ve Kafkas Halkının Durumu, Kafkasya'nın Tarihi Coğrafyası ve Stratejik Önemi", Sekizinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri I, XIX. ve XX. Yüzyıllarda Türkiye ve Kafkaslar, Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003, s. 88-89; Cemal Gökçe, *Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğunun Kafkasya Siyaseti*, Şamil Eğitim ve Kültür Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul 1979, s. 6.

¹⁴ Anisimov, *Kafkas Kılavuzu*, s. 6.

¹⁵ Mustafa Öztürk, "Kafkasya'nın Tarihi Coğrafyası ve Stratejik Önemi", Sekizinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri I, XIX. ve XX. Yüzyıllarda Türkiye ve Kafkaslar, Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003, s. 4-5.

gerçekleşen Osmanlı- Rus mücadelesi, İran devleti tarafından yakından takip edilmiş, İran sürekli olarak bölge üzerinde nüfuzunu koruma çabası içinde olmuştur.¹⁶

Kafkas Cephesi olarak anılan harekât alanı, tüm Kafkasya (Güney ve Kuzey) ile bugünkü Anadolu'nun Çoruh, Trabzon, Gümüşhane, Erzincan, Erzurum, Kars, Ardahan, Iğdır, Bitlis, Muş, Van illeriyle Gürcistan ve Ermenistan bölgelerini içine alır. Bu bölge 39°- 45° doğu meridyenleri ile 38°- 43° kuzey paralelleri arasındadır.¹⁷

Özellikle, Osmanlı-Rus savaşlarında Kafkasya Bölgesi, başlı başına çok önemli stratejik bir mevki durumundadır. Ruslar her fırsatta Kafkasya'ya askerî harekâta bulunarak, birtakım siyasi çıkarlar elde etmeye çalışırken aynı zamanda da tarihî emellerine ulaşmayı da ihmal etmemişlerdir.

XIX. yüzyıl boyunca yapılan Osmanlı-Rus muharebelerinde (1806–1812, 1828–1829, 1853–1856, 1877–1878) tüm savaşlar, Kafkaslar ve Balkanlar cephelerinde cereyan etmişti.¹⁸ Yakın tarihimizde “93 harbi” olarak da bilinen 1877–1878 Osmanlı-Rus Harbinde de Kafkas toprakları, yine iki devletin karşılaştıkları önemli stratejik bir bölge olmuştur.

KAYNAKÇA

Askerî Coğrafya Kafkaslar Ötesinin Batı Kısmının Harp sahnesi, (1947). (Rusça'dan tercüme), Genelkurmay Askerî Matbaa, İstanbul

Anisimov, Sergei. (1926). Kafkas Kılavuzu, (terc: Binbaşı Sadık), Askerî Matbaa, İstanbul, s. 2.

Berkok, İsmail. (1958). Tarihte Kafkasya, İstanbul Matbaası, İstanbul, s. 3–4.

Binbaşı, Nazmi. (1334). Kafkasya ve Asya'yı Vusta ve Türkistan Vilâyetleri Buhara ve Hive Hanlıkları Coğrafî, Siyasî, Tarihî, İstatistikî, Askerî Matbaa, İstanbul, s. 3.

Budak, Mustafa. (1993). 1853–1856 Kırım Savaşı'nda Kafkas Cephesi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, , s. 6.

Dursun, Davut. (2001). “Kafkasya”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, XXIV,157.

Gökçe, Cemal. (1979). Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğunun Kafkasya Siyaseti, Şamil Eğitim ve Kültür Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 6.

Habiçoğlu, Bedri. (1993). Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler, Nart Yayınları, İstanbul, s. 26–45.

İlhan, Suat. (1999). Kafkasya'nın Gelişen Jeopolitiği, Ankara, s. 53.

Kırzioğlu, Fahrettin. (1976). Osmanlıların Kafkas Elleri'ni Fethi (1451–1590), Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara, s. 15.

Lagutt, Jan. K. (1945). Kafkas Mücadelesi, (terc: Fazıl Güneş), İstanbul, s. 19.

Özkaya, Yücel. (2003). 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı Öncesi ve Sırasında Kafkaslar'ın ve Kafkas Halkının Durumu, Kafkasya'nın Tarihî Coğrafyası ve Stratejik Önemi, Sekizinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri I, XIX. ve XX. Yüzyıllarda Türkiye ve Kafkaslar, Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, s. 88–89.

Öztürk, Mustafa. (2003). Kafkasya'nın Tarihî Coğrafyası ve Stratejik Önemi, Sekizinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri I, XIX. ve XX. Yüzyıllarda Türkiye ve Kafkaslar, Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, s. 4–5.

Sami, Şemseddin. (1314). Kamusü'l-Alâm, Cilt: V, Mihran Matbaası, İstanbul, s. 3545.

W.E.D. Allen ve Muratoff Paul. (1966). Kafkas Harekâtı, 1828–1921 Türk-Kafkas Sınırındaki Harplerin Tarihî, s. 3.

¹⁶ Mustafa Aydın, *Üç Büyük Gücün Çatışma Alanı Kafkaslar*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Bilimevi Basın Yayınları, İstanbul 2005, s. 14; Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkasya Göçleri (1856–1876)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s. 17–22.

¹⁷ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, *1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi, Harp Tarihi Broşürü*, Ankara 2000, s. 4.

¹⁸ Mustafa Öztürk, “Batılı Devletlerin Osmanlı Üzerindeki Politikaları ve Bunun Osmanlı Dış Politikasına Etkisi “ *Türk Dış Politikası-Osmanlı Dönemi*, İstanbul, 2008, s. 367; Nedim İpek, “1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı”, *Türkler*, Ankara 2002, XIII, 18.